

Öğretmenlikte Meslek Ahlâkı ve Mesleki Deđerler¹

NURETTİN ATEŞ

Eskişehir Milli Eğitim Müdürlüğü

Özet: Eğitimde meslek ahlâkı öğretmenlikten beklenen davranış ve tutumları belirleyen ilke ve standartlar bütünüdür. Öğretme ve öğrenmenin, sınıfın toplumsal ve kültürel ortamının yanı sıra öğretmenlerin değer yargılarını, ahlâki yapısını, duygularını, anlayışlarını ve inançlarını da içerdii belirlenmiştir. Değerli olarak kabul edilen içselleştirilmiş normatif inanç ölçütleri, o okulun veya öğretmenin değerleridir. Eğitim-öğretim sürecinde beklenen davranışların kazandırılmasında, özellikle de ahlâksal gelişimde, öğretmenin rol modelliğinin önemi ortaya koyulmuştur. Bu makalede; öğretmenin bireyler için en önemli model olduğu, öğretmenlik meslek ahlâkı ve mesleki değerlerinin evrensel, milli ve kültürel değerlere göre şekillendiği, öğretmen alımlarında eğitim fakültesi mezunu olmayan öğretmenlerin genel olarak beklentileri karşılayamadığı sonuçları çıkarılmış, öğretmenlik meslek ahlâkı ve mesleki değerleri netleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmenlik, Meslek Ahlâkı, Mesleki Değerler

¹ Bu makale, 26-28 Ekim 2011 tarihleri arasında, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından düzenlenen, 'Değerler Eğitimi Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Work Ethics and Values in Teaching

Abstract: Work ethics in education is a set of principles and rules that determines the anticipated behaviors and attitudes of teachers. Learning and teaching include not only the socio – cultural environment of the class but also the values, ethos, emotions, perceptions and believes of a teacher. Internalized normative belief standards that are accepted as valuable, are the values of the school or the teacher. In the process of education and teaching, especially in moral development, the teacher is the one of the most important role models. Some of the points emphasized in this article are teachers as the most important role model for the individuals; teaching ethics; the relationship between the universal, national, cultural values and teaching ethics and values and the problem of not meeting expectations of the teachers who aren't graduated from faculties of education.

Key Words: Teaching, Work Ethics, Work Values

Bu çalışmanın amacı; öğrenci ahlâkı ile rol-model olan öğretmen ilişkisini, öğretmenlik meslek ahlâkı ile mesleki değerlerin nasıl ve nelerden etkilenerek oluştuğunu, mesleki değerler bakımından Türk Eğitim sisteminde öğretmen yetiştirme ve alımında mevcut sorunlar ve gelinen noktayı, eğitimde meslek etiği ve yeterliliklerini irdeleyerek, tartışmak ve sonuca ulaşabilmektir. Ayrıca öğretmenlik meslek ahlâkı ve mesleki değerleri netleştirebilmek, öz değerlendirme yaparak, iyi ve kötü örneklerin sergilenmesidir.

Ahlâki Değerler

Ahlâki değerler insanlık tarihinin birçok döneminde ifade edilmiştir. Yusuf Has Hâcib 1069-1070 yıllarında yazdığı, Türk-İslâm edebiyatının ilk büyük eseri olan *Kutadgu Bilig* adlı eserinde, Türk toplumundaki ahlâki özellikleri sıralayarak ideal insanın portresini çizmiştir. Eser bu yönüyle evrensel nitelik taşımakta ve nesiller arası kültürel değerlerin aktarımında önemli bir yer tutmaktadır. Yusuf Has Hâcib'e göre ideal insan; işinde ve sözünde dürüsttür, disiplinlidir, adaletten ve doğruluktan şaşmaz, ağır başlı ve alçak gönüllüdür, hırsızlık yapmaz, yalan söylemez, içki içmez, dedikodu etmez, son derece cömert ve iyilikseverdir. Etrafındaki insanlara merhametli ve inşafı davranır, gelenek göreneklere ve görgü kurallarına uygun hareket eder (Dilaçar, 1988, s. 157; Güzel, 2005, s. 357-359; Arat, 1998; Kaçalin, 2008).

Ahlâksal Gelişim

Farklı psikoloji kuramları ahlâkı farklı açılardan tanımlamışlardır. Yapılan araştırmalarda *ahlâksal gelişimin* zeka, zihinsel gelişim, yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, kişilik, sosyalleşme süreci gibi faktörlerin etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Gültekin, 2011). Ahlâksal gelişim düzeylerinde paralel düşünceler de göze çarpmaktadır. Dewey'e göre ahlâk gelişiminin ikinci evresi olan Geleneksel Düzey, içinde bulunulan grubun değerlerinin benimsendiği evre olarak tanımlanır (Şişman, 2007, s. 171). Piaget ahlâk gelişimi kuramında, dışa bağlı dönemde otoriteye kayıtsız uymaktan bahseder (Bacanlı, 2007, s. 74-76). Kohlberg gelenek sonrası düzeyi de bu görüşle paraleldir. Gilligan ise gelişim evrelerinin kesin ve evrensel olmadığını savunmaktadır (Jorgensen, 2006).

Ziya Paşa, topluma mâl olmuş olan, o meşhur dizelerinde; *Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz*, der. Gerçekten de çocuklarımızın, ahlâki gelişiminde yetişkinlerin sözlerinin değil, davranışlarının etkili olduğuna hepimiz şahit olmuşuzdur. Öğretmenler ve ebeveynler sözleriyle değil davranışlarıyla birer ahlâk modeli olmalıdırlar.

Meslek Ahlâkı

Meslek ahlâkı, bir mesleğin doğru ve yanlış davranış biçimlerinin tümüdür. Doğru ile yanlışların sabit bir sınırı yoktur, toplumun ahlâki değerlerine göre şekil alır.

Durkheim'e göre meslek ahlâkı, doğrudan o mesleği oluşturan kişilerin değer yargıları, kişisel eğilimleri, toplumun o mesleğe yüklediği sorumluluklar ile ilgili olup, meslekteki kişiler tarafından oluşturulur. Tüm meslekler kendine özgü ahlâki disipline sahiptirler (Durkheim, 1986, s. 11-13). Meslek ahlâkı, genelleşmiş kural ve kalıplar ile kısmen de yazılı metinleri kapsar. O meslekte olanlar bunlara uymak zorundadır. Aksi halde önceden belirlenmiş ceza ve yaptırımlara maruz kalacaklar, dışlanacaklardır. Meslek örgütü ne kadar sağlam ve düzenli ise o mesleğe ait meslek ahlâkı o oranda gelişir ve bu oranda vicdanlar üzerinde etkisi vardır. Esasen davranışların doğru olup olmadığına kişi kendisi karar verecektir. Vicdan muhasebesi yaptıktan sonra rahat olabiliyor ve mutlu olabiliyorsa meslek ahlâkına da uyuyor demektir (Yıldırım, 2005).

Günümüzde yaşanan toplumsal problemlerin artmasında en büyük rol, modernleşme ile toplumsal değişimin meydana getirdiği *ahlâki çöküntüdür* (Türkdoğan, 1996). Bu durum meslek ahlâkındaki dejenerasyonu tetiklemektedir. Ne olursa olsun başarıya, bireyselleşme

olgularını ortaya çıkarmıştır (Şen, 1998). Hastalığın nedeni, mesleki değerlerin içselleştirilememesi ve yerine oturtulamamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Öğretme-Öğrenme Süreçleri

Eğitim, genel anlamda bireylere istendik davranışları kazandırma süreci olarak tanımlanmaktadır. Eğitim faaliyetleri Bloom'un taksonomisine göre eğitimin amaçlar üç kategoride düzenlenir: Bilişsel alan (Bilginin edinilmesi, tanınması, entelektüel yetenekler ve uygulamasına ilişkin amaçlar), duyuşsal alan (Duygusal yaşama –ilgilerde, tutumlarda, değerlerde- ilişkin amaçlar), psikomotor alan (Motor becerilere ilişkin amaçlar). Ülkelerin amaçları incelendiğinde genellikle bu kategorileşmeyi görmek mümkündür (Tezcan, 1991, s. 34). Ancak günümüzde öğretme ve öğrenme, Bloom'un 1956'da yansıttığından çok fazlasını kapsamaktadır. Literatür araştırması yapıldığında; İnal (2004, s. 11-15,71), Taşdemir (2009) ve Evin & Kafadar (2004) öğretme ve öğrenmenin, sınıfın ve toplumun, toplumsal ve kültürel ortamının yanı sıra öğretmenlerin değer yargılarını, ahlâki yapısını, duygularını, anlayışlarını ve inançlarını da içeren *örtük-kapalı* (Tezcan, 2003) biçimde aktarıldığı belirlenmiştir.

Örnek verilecek olursa; sayısal ağırlıklı bir ekolden gelen sınıf öğretmenin matematik dersine daha fazla önem vermesi ve gerçekten de öğrencilerin bu derste daha başarılı olmaları ve matematiği diğer derslerden daha fazla sevmeleri. Milliyetçiliği ağır basan bir öğretmenin derslerde milli duygulara daha fazla yer vererek öğrencilere bu duyguyu diğer değerlere göre daha yoğun olarak aşılması. Demokrat ve insan haklarına önem veren öğretmenlerin yetiştirdiği öğrencilerin de bu değerlere sahip olması. Şaka bile olsa kesinlikle öğrencilere yalan söylemeyen ve yalan söylemeyi en büyük suç sayarak, öğrencilere bunu sürekli telkin eden bir öğretmenin, öğrencilerinin de aynı davranışı kazanmaları, ancak diğer değerlere çok fazla önem vermemesi. Derslerinde ve öğrencileriyle iletişimde, düzgün ve arı bir dil kullanan öğretmenlerin öğrencilerinin de çok düzgün konuşmaları gibi.

Değerli olarak kabul edilen içselleştirilmiş normatif inanç ölçütleri, o okulun veya öğretmenin değerleridir. Öğretmen veya okul idarecisi, öğrencilere konuşmalarında altını çizerek belirttikleri ana temaları temsil eden değerler, davranışların şekillendirilmesinde ve etkinliklerin düzenlenmesinde önemli etkiye sahiptirler (Yıldırım, 2005).

Kurumların performansını ölçmeye yarayan EFQM Mükemmellik Modeli'nin (2010) Liderlik Kriterinde, "Mükemmel kuruluşlar, geleceği şekillendiren ve gerçekleştiren, kuruluşun değerleri ve etik anlayışı doğrultusunda örnek olan ve sürekli güven aşılayan liderlere sahiptir." ifadesi ölçmeye çalışmaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi kurumsal performansın artırılmasında eğitim lideri olan öğretmenlerin doğruluk, dürüstlük, adalet, hoşgörü, değerlere ve kurallara saygı, alçak gönüllük, takdir etme ve ödüllendirme, toplumsal sorunlara karşı duyarlılık gibi etik değerler temelindeki özelliklerin oluştuğu *ahlâki liderlik* davranışları göstermesi çok önemlidir (Aktan, 1999).

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun, Türk Milli Eğitimin Genel Amaçları bölümünün, ikinci Maddesi; *Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmekten* bahseder. Ancak Milli Eğitim Bakanlığının yaptığı SBS, DPY ile ÖSYM'nin yaptığı YGS, LYS gibi sınavların öğrenci, öğretmen ve toplum üzerinde bıraktığı etki düşünülürse öğretim boyutunun daha değerli hale getirildiği görülmektedir. Eğitim boyutuna daha fazla önem verilmeli, eğitim-öğretim çalışmalarının birlikte yürütülmesi gerekliliğini programlara ve sınavlara yansıtılması daha yararlı olacaktır.

Bütün bu anlatılanlar; eğitim-öğretim sürecinde beklenen davranışların kazandırılmasında, özellikle de ahlâksal gelişimde, en büyük modelin kuşkusuz öğretmen olduğunu ortaya koymaktadır.

İnsanlar son yıllarda iyi ve kaliteli öğretmen modelini; sınavlardaki sorular ile bağlantılı olarak, alan bilgisi çok iyi olan, bildiğini öğrenciye en iyi aktaran öğretmen üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar. Bu algı kısmen doğru olmakla birlikte, öğretmenlerin model olma özelliği ile öğrenciler ve çevre için esin kaynağı olacağı unutulmamalıdır.

Eğitimde Meslek Ahlâkı

Eğitimde meslek ahlâkı öğretmenlikten beklenen davranış ve tutumları belirleyen ilke ve standartlar bütünüdür (Yıldırım, 2005). Çelikten, Şanal & Yeni (2005). her meslekte olduğu gibi gelecek nesilleri yetiştiren öğretmenlik mesleğinde de milli ve evrensel ahlâk kurallarının olması kaçınılmaz olduğunu belirtmektedirler.

Dewey ahlâk gelişimini direk bireyin eğitim düzeyi ile ilişkilendirmiştir. Birey aldığı eğitimle gelişir ve kendi değerler sistemini oluşturur (Bacanlı, 2007). Tüm öğretmenler pedagojik formasyon eğitimi aldığı halde, eğitim-öğretim süreçlerinde; ders içinde zamanını boşa geçirme, derse bilerek geç girme, mevzuata aykırı davranma, verilen görevlerden kaçınma, yenilikleri kabullenmeme, eğitim teknolojilerini kullanamama gibi öğretmenlik meslek ahlâkıyla ve değerleriyle bağdaşmayacak davranışlara sıkça rastlanmaktadır.

Her meslekte olduğu gibi öğretmenlik mesleğine girişte de yeterlilikler aranmaktadır. Bunlar; öğretmenlik meslek bilgisi, alan bilgisi, genel kültürdür. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile öğretmenler devlet memurluğu kapsamı içine alınarak, devlet memurluğunun gerektirdiği genel şartlara sahip olması hükme bağlanmış, 1739 sayılı Kanunla da öğretmenliğin özel ihtisas mesleği olduğu kabul edilerek öğretmenlik mesleği için özel şartlar getirilmiştir. Anılan kanunda bakanlıkça, öğretmenlik mesleği için tespit edileceği belirtilen nitelikler 1983 yılına kadar ortaya konamadığı gibi, bu dönemde öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla niteliği ve eğitim standardını düşürücü öğretmen alımının olduğu görülmektedir. Günümüzde, giriş denetiminin KPSS sınavıyla devlet tarafından yapılan öğretmenlik mesleğinin eğitiminde; öğretmenlik mesleğinin özellikleri ile öğretmen yeterlilikleri konularına değinilmekte, ancak öğretmenlik meslek ahlâkı kavramına yeterince vurgu yapılmamakta, bu konu KPSS sınavlarında eğitim bilimleri içinde az bir yere sahip olmaktadır. Merkezi sınavlar ortaya çıkarma ve kaliteyi arttırmaktan çok, eleme-seçme amacını taşıdığı anlaşılmaktadır (Çelikten vd., 2005). Oysa öğretmenlik mesleğinde meslek ahlâkı, alan bilgisi ve genel kültürden çok daha önemlidir. Öğretmen alımlarında meslek ahlâkının ve mesleki değerlerin kazanılıp kazanılmadığı çeşitli *psikoteknik testlerle* değerlendirilerek işe alınması yerinde olacaktır. Doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik, adil olmak, hoşgörülü olmak, kurallara saygılı, demokratik, yeniliklere açık olmak gibi değerlerden yoksun bir öğretmenin, uzmanlık bilgisi ne olursa olsun, öğrencilere katacağı pek bir şey olmadığı gibi, zararı da büyük olacaktır.

Dünyada ve ülkemizde eğitimde kalite adına çok çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde eğitimde Avrupa Birliği ile işbirliği öngörülmüş; *Socrates*, *Leonardo Da Vinci*, *Youth AB* Eğitim Programları hayata geçirilmiş, bu programlar aracılığıyla *Comenius*, *Grundtvig*, *Erasmus* gibi eylem alanlarında faaliyetler yürütülmüş ve yürütülmektedir (Topsakal,

2005). Milli Eğitim Bakanlığının Kasım 2006 tarihinde yayımlanan 2590 sayılı Tebliğler Dergisinde; yine aynı kapsamda bir önceki çalışmanın geliştirilerek 2008'de (MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, 2008) öğretmenlerin niteliklerini sorgulama ve mesleki gelişimlerinde hedefler koyması amacıyla, genel ve özel alan öğretmen yeterliklerini belirlemeye yönelik kapsamlı çalışmaları olmuştur. Ayrıca öğretmenlerde bulunması gereken özelliklerle ilgili olarak çok sayıda araştırma yapılmıştır (Yılmaz, 2005).

Ancak öğretmenlik mesleğinin değer sistemleri ve meslek ahlâkı tam olarak hiçbir zaman belirlenememiş, bunun sonucu olarak da öğretmenlere benimsetilememiştir. Ulusal ve uluslar arası yayınlardan literatür araştırması yapıldığında; öğretmenlik meslek ahlâkı ve mesleki değerleri net olarak ifade eden yeterli çalışmaya rastlanmamıştır.

Diğer taraftan; eğitimin önce sosyal politik, sonrasında mesleksi bir süreç olması değer sistemi kurma girişimini zorlaştırmaktadır. Türk Milli Eğitim Politikalarının hükümetlere göre sürekli değişkenlik göstermesi, etkili bir eğitim yönetimi sisteminin olmaması, öğretmenlere yeterli rehberlik verilmemesi, etkili ve gerekli hizmet içi eğitimlerin sunulmaması, eğitim fakültesi mezunu olmayanların öğretmen yapılması, öğretmen yetiştirme politikalarındaki yanlışlıklar bunların nedenleri olarak sayılabilir (Yılmaz, 2005).

Bu nedenlerle; topluma istendik davranışlar kazandırmada, asıl problem öğretmenlerin bu davranışlardan hangilerini kazanıp kazanamadığı, bu davranışların neler olabileceği veya olamayacağı, yani öğretmenlik meslek ahlâkı ve mesleki değerleri çok önemli hale gelmektedir.

Öğretmenlikte Mesleki Ahlâk

İlişkilerin niteliği yönünden her ne kadar öğretmen-öğrenci ilişkileri, ilgili yasa ve yönetmeliklerce belirlenmiş resmi nitelikte ilişkiler ise de mesleğin doğası gereği bu ilişkiler, duygusal yönü de ağır basan ilişkilerdir.

Öğretmende bulunması gereken kişisel özellikler hakkında birçok araştırmalar yapılmış ve bu araştırmalar sonucu farklı kişilik özelliklerinin önemi üzerinde durulmuştur (Yılmaz, 2005). Bugün iyi bir öğretmenin özellikleri konusunda henüz herkesin uzlaşabileceği standartların oluşturulduğu söylenemez (Çelikten vd., 2005). Ancak aşağıda genellikle tüm eğitimciler tarafından kabul gören, bir öğretmende bulunması gereken

en önemli kişilik özellikleri (Yılmaz, 2005) diğer bir deyişle, *öğretmenlik meslek ahlâkı* şöyle özetlenebilir:

- ✓ Sevecen olmalıdır. Öğrenciyi sevmeli, sevdiğini hissettirmelidir. Çünkü eğitim sevgiyle başlar. Sevgiyle yaklaşmak aynı zamanda güven duygusunu da pekiştirir. Başarı ancak sevgiyle mümkündür (Yılmaz, 2005).
- ✓ Yeni görüş, bilgi ve fikirlere açık olmalı, tarafsız olmalı, bunu öğrencilere hissettirebilmelidir (Yılmaz, 2005; Çelikten vd., 2005).
- ✓ Empati kurabilmeli, esnek olmalı, ihtiyaçlara uygun değişiklikler yapabilmelidir (Yılmaz, 2005).
- ✓ Hoşgörülü ve sabırlı olmalıdır. Bireysel farklılıklardan dolayı yavaş ve hızlı öğrenenler olduğunu unutmamalı, sabırlı olmalı, duygularını kontrol altında tutmalı, en küçük olumsuzluklarda hemen cezalandırma yoluna gitmemeli, hoşgörülü olmalıdır (Yılmaz, 2005).
- ✓ Espirili olmalıdır. Bu özelliğe sahip öğretmenler dozunu iyi ayarlamak koşuluyla dersi daha eğlenceli hale getirirler, gerilim azalır, disiplin sorunları en aza indirilmiş olur (Yılmaz, 2005).
- ✓ Yüksek başarı beklentisi olmalıdır. Öğretmenin öğrencilerden beklentileri ile öğrencilerin başarıları arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle öğretmen öğrencilerinin başarılı olacağına inanmalı ve onları başarılı olmaları için desteklemelidir. Araştırmalar öğretmenin öğrenciden beklentisi yüksek olduğu zamanlarda öğrencinin daha çok öğrendiğini göstermiştir (Brophy, 1981). Bloom, tam öğrenme konusunda yapmış olduğu deneysel araştırmalarda her öğrencinin ihtiyaç duyduğu zaman ve ek öğrenme imkânları sağlandığında hedeflenen öğrenme düzeylerine ulaşabileceklerine dikkati çekmiştir (Bloom, 1979, s. 5). Dolayısıyla öğretmenler her zaman için öğrencilerden yüksek başarı beklemelidir.
- ✓ Düşünce ve davranışlarıyla öğrenciler için modeldir (Çelikten vd., 2005).
- ✓ Öğrencilerini öğrenmeye karşı cesaretlendirici ve destekleyicidir (Yılmaz, 2005; Çelikten vd., 2005).
- ✓ Öğrenci ve meslektaşlarının fikirlerine, farklı inanç, görüş ve gruplara karşı saygılı ve uzlaştırıcı olmalıdır (Çelikten vd., 2005).
- ✓ İyi giyinmeli, temiz ve düzenli olmalı, güzel ve etkili konuşmalıdır (Yılmaz, 2005).
- ✓ Mesleğini sevmeli, çağdaş olmalı, herkese karşı önyargısız bir tavır içinde olmalıdır (Yılmaz, 2005).

- ✓ Güler yüzlü, adil, dengeli olmalıdır (Yılmaz, 2005).
- ✓ Yardımseverlik, dürüstlük, güvenilirlik gibi sosyal özelliklere sahip olmalıdır (Yılmaz, 2005).
- ✓ Öğrencilerin kendilerini rahat ifade edebilecekleri demokratik ortamlar hazırlayabilmelidir (MEB, 2008).
- ✓ Kendini geliştirmeye, yenilemeye ve eleştirmeye açık olmalıdır. Eğitim teknolojilerini iyi takip etmelidir (Çelikten vd., 2005).
- ✓ Derste istekli, canlı, enerjik ve yaratıcı olmalıdır (MEB, 2008).
- ✓ Kişisel sorunlarıyla sınıfı ve okulu meşgul etmemelidir (Çelikten vd., 2005).
- ✓ Zamanı etkili bir şekilde kullanılmalı, dersi zamanında başlatmalı, zamanında bitirmelidir (Çelikten vd., 2005). Öğrencilerini de zaman yönetimi konusunda bilinçlendirmelidir (MEB, 2008).
- ✓ Öğrencileri birey olarak görmeli, onlara değer vermeli ve değerli olduğunu fark ettirmelidir. Öğrencinin özelliklerine uygun davranmalı, farklılıklarına saygı göstermelidir (MEB, 2008).
- ✓ Her toplumun kendine özgü kültürel yapısı ve değerleri anlayışıyla öğrenme-öğretme ortamını düzenlemelidir (MEB, 2008).
- ✓ Çocuk hakları, insan hakları, anayasa ve demokrasi ilkelerinin tümünü benimsemeli, uluslararası anlayışı, işbirliğini, dostluğu, barışı destekler, bu davranışların kazanılması için çaba gösterir (MEB, 2008).
- ✓ Eleştirel düşünme, problem çözüme, iletişim becerileri ve estetik anlayışını geliştirebilmeli, etkili kullanabilmelidir (MEB, 2008). Öğrencilerin bedensel, zihinsel, dilsel, duygusal, kültürel farklılıklarına, ilgi ve gereksinimlerine ilişkin anlayışını öğrencilerin öğrenmesini desteklemek ve daha ileriye götürebilmek için kullanmalıdır (MEB, 2008).
- ✓ Öğrencilerin kazanımlarını sürekli arttırmayı amaç edinmeli, özgüvenlerini kazandırabilmelidir (MEB, 2008).
- ✓ Kendisini sürekli yenileyebilmeli, mesleki gereksinimlerinin farkında olarak gerekli hizmet içi eğitim, toplantı ve seminerlere katılmalı, alanı ile ilgili yayınları izleyebilmelidir. Bu tür organizasyonlara katkı sağlayabilmelidir (Yılmaz, 2005; Çelikten vd., 2005).
- ✓ İnsan psikolojisi konusunda uzman olmalıdır (Çelikten vd., 2005).
- ✓ Öğrencilerin ilgi, beklenti ve gereksinimlerini dikkate almalı, farklı öğrenme biçimlerini göz önünde tutarak süreçleri öğrencilerle birlikte planlamalıdır (Çelikten vd., 2005; MEB, 2008).

- ✓ Psikolojik ve fiziksel boyutlarıyla birlikte öğrenme ortamlarını öğrencilerle birlikte düzenleyebilmelidir (MEB, 2008).
- ✓ Sınıf içinde bireysel farklılıkları dikkate alarak öğretimi çeşitlendirebilmelidir (MEB, 2008).
- ✓ Çağdaş bir liderlik özelliği olmalıdır (Çelikten vd., 2005).

Feeney ve Freeman (1999), yukarıdakilerden farklı olarak, okul öncesi öğretmenlerinin çocuklara, ailelere, meslektaşlarına, topluma karşı ahlâki sorumluluklarını sıralamışlardır: Buna göre;

Öğretmenlerin Çocuklara Karşı Ahlâki Sorumlulukları:

Çocuklara zarar vermemek, ayrımcılık yapmamak, çocuğu ilgilendiren kararları bu konuyla ilgili tüm bilgilere dayanarak almak, ihtiyaç duyulduğunda başka uzmanlardan yardım alarak her çocuğun eğitiminden eşit şekilde yararlanmasını sağlamak, çocukları fiziksel, cinsel, sözlü, duygusal istismar ve ihmale karşı koruyan devlet yasalarını ve toplum prosedürlerini bilerek takip etmek ve böyle bir durumla karşılaşıldığında gerekeni yapmak.

Öğretmenlerin Ailelere Karşı Ahlâki Sorumlulukları:

Ailelere uygulanan programı anlatarak programın başarıya ulaşabilmesi için uygulanacak aile katılım programları hakkında bilgi vermek. Aile katılım programlarını uygulamak. Çocukları etkileyecek önemli kararların alınmasında ailelerin katılımını sağlamak. Çocuklarda görülen hastalık durumlarını ailelerine bildirmek. Ailelere, çocukların yer aldığı proje çalışmaları hakkında bilgi vererek onların herhangi bir yaptırım olmaksızın çocuklarının projelerinde yer almalarına / almamalarına fırsat vermek. Ailelerle ilişkileri kişisel çıkarlar için kullanmamak. Çocuklara ait kayıtların açıklanmasının ve gizliliğin korunması için yazılı politikalar geliştirmek. Aile hayatına izinsiz karışmaktan ve gizli bilgilerin açıklanmasından kaçınmak. Çocuğun risk altında bulunduğu durumlarda gizli bilgileri bu olaya müdahale edebilecek kurum ve bireylerle paylaşmaya izin vermek. Aile üyelerinin uyuşmazlığında, çocukla ilgili bilgileri paylaşarak, kurumların daha bilinçli kararlar almasına yardım etmek.

Öğretmenlerin Meslektaşlarına Karşı Ahlâki Sorumluluklar:

İş arkadaşımızın profesyonel davranışı ile ilgili bir endişe duyduğumuzda, kendi düşüncelerimizi ifade ederek eğer mümkünse sorunu birlikte çözmeye çalışmak. Meslektaşlarımız kişisel nitelikleri ve mesleki davranışlarıyla ilgili görüşlerini ifade ettiklerinde bunları önemseyeceğimizi belirtmek.

Mesleki bilgileri paylaşmak. Takım çalışması yapmak. Açık iletişim kurmak. Çalıştığımız kurumla ilgili konuşurken ve kişisel kanaatlerimizi açıklarken dikkatli olmak ve yetkili olmadığımız konularda konuşmamak. Çocukları korumak için oluşturulan kural ve düzenlemelere özenle uymak ve uymayan meslektaşlarımızı uygun şekilde uyararak. Çocuklarla ilgili alınan kararlarda ve programları uygularken bilgi ve deneyimlerimizi en iyi şekilde kullanmak. Program standartlarını karşılamayan çalışanları ilgili bölüme bildirmek ve mümkünse performanslarını geliştirmelerine yardımcı olmak. Çocukları objektif olarak değerlendirmek. İşe almayı ve terfiyi sadece kişinin başarısını ve pozisyonunun gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmesine bakarak yapmak.

Öğretmenlerin Topluma Karşı Ahlâki Sorumlulukları: Program uygulamalarının dayandırıldığı bilgilerde eksiksiz olmak. Kurumda çalışan meslektaşlar ve diğer uzmanlarla ekip çalışması yapmak. Çalıştığınız kuruma eleman alımlarında, görüşünüze başvurulduğunda yetenekleri, nitelikleri ya da karakteri istenen pozisyon için uygun değilse o kişinin işe alınması için referans vermemek. Meslektaşlarımızın ahlâk dışı veya yetersiz davranışını gayri resmi çözümlerinizi etkisiz kaldığında amirinize bildirmek. Çocukları koruyan yasa ve düzenlemeleri bilmek. Çocukları koruyan yasa ve düzenlemeleri çiğneyen uygulamalarda yer almamak.

Öğretmenlik Meslek Ahlâkına Aykırı Davranışlar

Öteyandan Sümbül (1996) yapmış olduğu araştırmada, aşağıdakileri *olumsuz gösterilen meslek ahlâkına* örnekler olarak sıralamıştır:

- Öğrencileri sürekli eleştirme, kınama.
- Öğrencileri küçük düşürücü sözler söyleme.
- Öğrenciler arasında yarışmayı teşvik etme.
- Cinsiyet ayrımı yapma.

Gözütok'un (2000) 11 grup ve 545 denekle yaptığı bir araştırmada ise *öğretmenlikte etik olmayan davranışları*, en fazla olumsuz görülen davranıştan, daha az olumsuz görülen davranışa doğru şöyle sıralamaktadır:

- Okula ait parayı, araç-gereci, veli olanaklarını kişisel amaçlı kullanma,
- Öğrenciyle cinsel yakınlık kurma,
- Öğrenciyle ilişkilerde ayırım yapma,
- Öğrenci değerlendirmesinde yanlı davranma,
- Okula içkili gelme, küfürlü konuşma,

- Okulda kaba ve saygısız davranma,
- Öğrencilerin sırlarını başkalarına anlatma,
- Meslektaşlarıyla ilgili dedikodu yapma, yalan söyleme,
- Öğrencilerin haklarının çiğnenmesine duyarsız kalma,
- Öğrencilere fiziksel ceza verme,
- Kavga etme,
- Ders süresini özel işlerde kullanma,
- Öğrenciye baskıcı davranma,
- Öğrencilerle laubali ilişkiler kurma,
- Kararlarında tutarsız davranma,
- Derste ideolojik görüşünü yansıtmama,
- Hasta olmadığı halde rapor alma,
- Öğretime ilişkin sorunları başkalarına yıkma,
- İşinde özensiz olma, mesleğini sevmediğini belli etme,
- Kendisini sadece dersten sorumlu tutma,
- Öğrenci veya veliden hediye kabul etme, öğrenci ve velilere bir şeyler satma,
- Öğrencinin göreceği yerde sigara içme,
- Yönetmeliklere aykırı davranma,
- Kahvehaneye gitme,
- Öğrencilere fiziksel olmayan ceza verme,
- Öğrencisine özel ders verme.

Öğretmenlikte Mesleki Değerler

Öğretmenlik meslek ahlâkı kurallarından başka *mesleki değer sistemleri* de şöyle oluşturulabilir:

- ✓ Öğrenci merkezli bir yaklaşımla, öğrenmeyi planlama, uygulama, değerlendirme süreçlerini yönetmelidir (MEB, 2008). Yapılandırıcı yaklaşımı özümseyebilmeli, tüm süreçleri buna göre planlayabilmelidir.
- ✓ Öğrenci velilerini ve ailelerini tanımak için çeşitli etkinlikler düzenleyebilmeli, ailelerle ilişkilerde tarafsız olmalı, öğrenciyle ilgili doğru, açık ve net paylaşımlarda bulunabilmelidir (MEB, 2008).

- ✓ Öğrencileri, velileri, çevresini etkilemede başarılıdır (Çelikten vd., 2005). Veliler ile iyi ilişkiler kumalı (Yılmaz, 2005), velilerin okula güven duymaları ve öğrenme-öğretme süreçlerinde katkı sağlamaları için özendirici çalışmalar yapabilmeli, sürekli bilgi alışverişi sağlayabilmelidir (MEB, 2008).
- ✓ Çelikten vd. (2005) göre öğretmen iyi bir gözlemci olmalı, bulunduğu çevrenin doğal, kültürel, sosyo-ekonomik özelliklerini tanıyabilmeli, çevrenin önemli sorunlarına duyarlı olmalı ve bunları öğretim sürecine yansıtabilmelidir (MEB, 2008).
- ✓ Öğrendiklerini pratiğe dönüştürebilen bireyler yetiştirmelidir (Çelikten vd., 2005).
- ✓ Öğrencileri bir üst öğrenime, topluma ve hayata hazırlamaya çalışır (Çelikten vd., 2005).
- ✓ Diğer öğretmen ve okul yönetimi ile işbirliği yapabilmelidir (Çelikten vd., 2005).
- ✓ Her türlü ölçme değerlendirme yöntem, teknik ve stratejilerini belirleyip, planlayabilmelidir (Çelikten vd., 2005).
- ✓ Okul gelişim çalışmalarında etkin rol almalıdır (Yılmaz, 2005).
- ✓ Öğretmen hak, görev ve sorumlulukları ile ilgili mevzuatı bilmeli, değişiklikleri güncel haliyle izlemeli ve buna göre davranabilmelidir (MEB, 2008).
- ✓ Öğrencinin kendini tanımasına, olumlu davranışlar geliştirmesine, kendi kendini güdülemesine rehberlik etmelidir (MEB, 2008).
- ✓ Sahip olduğu olanakları verimli kullanabilmeli, ihtiyacı olan materyalleri hazırlayabilmelidir (MEB, 2008).
- ✓ Öğretmen eğitim sürekliliğini ve okul-çevre bütünlüğünü sağlayacak şekilde yaş grubuna ve hedeflere uygun ders dışı etkinlikler (tiyatro, müze, fabrika vb geziler) planlayıp düzenleyebilmelidir (MEB, 2008).
- ✓ Öğrencilerin gelişim düzeylerini değişik ölçme araçları geliştirip, kullanarak sürekli izleyebilmelidir (MEB, 2008; Yılmaz, 2005).
- ✓ Ölçme verilerini analiz edebilmeli, geri bildirim sağlamalı, öğretme-öğrenme süreçlerini gözden geçirerek, gerekli önlemleri alabilmelidir.
- ✓ Öğrencinin ve okulun gelişimini sağlamak için çevrenin her türlü olanaklarını etkin olarak kullanabilmelidir (MEB, 2008).

- ✓ Okulu çevrenin kültür merkezi haline getirebilmek için etkinlikler planlayabilmelidir (MEB, 2008).
- ✓ Türk Milli Eğitim sisteminin temel değer, ilke ve amaçlarını bilmeli, eğitim öğretim faaliyetlerine bunları yansıtabilmelidir (MEB, 2008).
- ✓ Özel alan bilgisi ve uygulama becerisi kazanmış olmalı, yapılan değişiklikleri izleyebilmeli, değerlendirebilmeli ve geliştirebilmelidir (MEB, 2008).

Tartışma ve Sonuç

Modernleşmenin, pozitivizmin ve toplumsal değişimin; öğretmenlik mesleğinin değerinin azalması ve toplumda meydana getirdiği ahlâki çöküntü ilişkisi tartışma konusu olabilir.

Bu çalışmada; öğretmenin bireyler için en önemli model olduğu; öğretmenlik meslek ahlâkı ve mesleki değerlerinin evrensel, milli ve kültürel değerlere göre şekillendiği; öğretmen alımlarında eğitim fakültesi mezunu olmayan öğretmenlerin genel olarak beklentilerinin karşılayamadığı; öğretmen alımlarında meslek ahlâkının ve mesleki değerlerin kazanılıp kazanılmadığı çeşitli psikoteknik testlerle değerlendirilerek işe alınması yararlı olacağı; insanların öğretmenlerden beklentilerinde doğrudan bilgiyi aktarma ve sosyal iletişimi sağlamaktan çok profesyonel ve çağdaş bir liderlik yaklaşımı beklediği; yeni eğitim öğretim programlarında yer alan yapılandırmacı eğitim ve öğretmenin liderlik özelliği ile öğretmenlerin önemli bir fırsat yakaladığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Öğretmenlik meslek ahlâkı ve mesleki değerleri netleştirilmiş, meslek ahlâkını ve mesleki değerleri özümsemiş ve içselleştirmiş öğretmenlerle eğitim daha kaliteli hale geleceği belirlenmiştir.

Kaynaklar

- Aktan, C. C. (1999). *Kirli Devletten Temiz Devlete*. Ankara: Yeni Türkiye.
- Arat, R. R. (1998). *Kutadgu Bilig*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bacanlı, H. (2007). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pagem.
- Bloom, B. S. (1979). *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*. Durmuş Ali Özçelik (Çev.). Ankara: MEB.
- Brophy, J. (1981). Teacher Praise: A Functional Analysis. *Review of Educational Reserch*, 51 (1). 5-32.
- Çelikten, M. Şanal, M. & Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik Mesleği ve Özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(19), 207-237.
- Dilaçar, A. (1988). *Kutadgu Bilig İncelemesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Durkheim E. (1986). *Meslek Ahlâkı*. M. Kaplan (Çev.). İstanbul: MEB.
- EFQM Mükemmellik Modeli (2010). *Türkiye Kalite Derneği*. İstanbul: Kalder.
- Evin, İ. & Kafadar, O. (2004). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının ve Ders Kitaplarının Ulusal ve Evrensel Değerler Yönünden İçerik Çözümlemesi. *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yaz 2 (3), 293–302.
- Feeney, S. & Freeman, N. K. (1999). *Ethics and The Early Childhood Educator: Using the NAEYC Code*, Washington, DC: Naeyc. Erişim <http://www.rshn.gov.tr/kres/etik.html>
- Gözütok, D. (1999). Öğretmenlerin Etik Davranışları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(32), 83-99.
- Gültekin, F. (2011). Psikoloji, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Ahlâki Yargı Yeteneklerinin İncelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(1), 228-229.
- Güzel, A. (2005). *Birey Toplum Devlet İlişkisi ve Kutadgu Bilig*. İzmir: Kanyılmaz.
- İnal, K. (2004). *Eğitim ve İktidar: Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler*. Ankara: Ütopya.
- Jorgensen, G. (2006). Kohlberg And Gilligan: Duet Or Duel? *Journal of Moral Education*, 35(2). 179-196.
- Kaçalin, M. S. (2008). *Yûsûf Hâs Hâcib*. Erişim <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-215461/h/yusufhashacibkutadgubiligmustafakacalin.pdf>
- MEB (1973). *1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu*. Erişim <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>
- MEB (2006). *2590 Sayılı Tebliğler Dergisi*. Erişim <http://otmg.meb.gov.tr/belgeler/2590.pdf>
- MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü (2008). *Öğretmen Yeterlilikleri*. Ankara: MEB. Erişim
- Sümbül, M. (1996). Öğretmen Niteliği ve Öğretimdeki Roller. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 1(8). 597-608.
- Şen, M. L. (1998). *Kamu Yönetiminde Yozlaşmanın Önkenmesinde Yönetmelik Etik Yaklaşımı*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir, Türkiye.

- Şişman ,M. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pagem.
- Taşdemir, M. (2009). İlköğretimde Değerler Eğitimi ve Bu Değerlerin Alevî-Bektaşî Değerleri ile İlişkililiği. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 16(51). 295-326.
- Tezcan, M. (1991). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Yargıçoğlu.
- Tezcan, M. (2003). Gizli Müfredat: Eğitim Sosyolojisi Açısından Bir Kavram Çözümlemesi. *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Kış 1(1). 53–58.
- Topsakal, C. (2005). AB Eğitim Programları ve Türk Eğitim Sistemi. A. Murat Sünbül (Ed.). *Öğretmenin Dünyası* (s. 109-127). Ankara: Mikro.
- Türkdoğan, O. (1996). *Değişme Kültür ve Sosyal Çözümleme*. İstanbul: Birleşik.
- Yıldırım, B. (2005). Eğitim Örgütlerinde Kültürel Liderlikle Meslek Ahlâkı İlişkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13). 231-232.
- Yılmaz, B. (2005). Öğretmenlik Nasıl Bir Meslektir? A. Murat Sünbül (Ed.). *Öğretmenin Dünyası* (s. 7-22). Ankara: Mikro.

İletişim:

Nurettin ATEŞ

Uzm. Öğrt. Müdür Yard., Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Kurtuluş İlköğretim Okulu

Karapınar Mah. Terziler Sok. No:1, 26030 Odunpazarı / Eskişehir

E-posta: atesnurettin@gmail.com